

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ РОЗРОБКИ ЄДИНИХ СТАНДАРТІВ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВУ

Олена КОВАЛЬОВА, професор кафедри адміністративної діяльності поліції Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Основу якісного виконання законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству складає належний рівень підготовки фахівців, які його застосовують. Оновлене з 2017 року національне законодавство України в сфері запобігання та протидії домашньому насильству є достатньо прогресивним та передбачає сучасні механізми, однак практика його реалізації різниться. Багато в чому це залежить від фаховості представників суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, їх небайдужості та належного рівня взаємодії між ними.

Звісно, існують спільні для всієї країни проблеми та виклики. Так, моніторинг реєстру судових рішень стосовно стану притягнення до відповідальності кривдників за ст.173-2 КУпАП свідчить, що в цілому розгляд лише 30-40% матеріалів справ про адміністративні правопорушення за даною статтею, які направляє поліція до суду, закінчуються притягненням кривдника до відповідальності, інша частина – закривається у зв'язку із відсутністю складу правопорушення через недостатність доказів або повертається на доопрацювання, що потенційно закінчується закриттям провадження у зв'язку із вичерпанням строків притягнення до адміністративної відповідальності. Такий стан адміністративної практики призводить до відчуття безкарності у кривдників та безпорадності у постраждалих осіб. В основі цього часто стоїть низький рівень підготовки фахівців.

Існують, звісно, і системні проблеми, які потребують внесення змін до законодавства. Наприклад, відсутність у суду можливості розглядати справи за ст.173-2 КУпАП без присутності кривдника (ст.268 КУпАП) та при цьому відсутність у поліції повноважень затримувати кривдника до розгляду справи судом (ст.263 КУпАП) [1], що призводить до того, що кривдник не з'являється до суду та переховується від поліцейських, а через три місяці провадження закривається у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності (ст.38 КУпАП). Крім того, слід передбачити можливість заміни такого стягнення як громадські роботи, накладеного за вчинення домашнього насильства, на адміністративний арешт, а не на штраф (ст.321-4 КУпАП) [1]. Оскільки частіше за все кривдник на громадські роботи не з'являється, внаслідок чого органи пробації звертаються до суду для заміни їх на знову же штраф. Неефективність штрафу як стягнення для кривдників, особливо безробітних та які мають спільний з постраждалою особою бюджет, зрозуміла.

Проте при цьому існує достатньо типових помилок, які допускають поліцейські при складенні матеріалів справ про адміністративні правопорушення, зокрема: фабула не відповідає складу правопорушення; відсутні необхідні підписи; в матеріалах наявні пояснення свідків, а в протоколі відсутні дані про них, тощо. Так само наявні випадки суддівських помилок, іноді технічних, іноді через недостатню обізнаність із законодавством. Так, деякі судді й досі посилаються на втративший чинність закон «Про попередження насильства в сім'ї», а деякі – й досі виходять із положень Сімейного кодексу України про необхідність спільного проживання між родичами або колишніми родичами. Крім того, досить незначна кількість суддів використовують механізм ст.39-1 КУпАП щодо направлення кривдників на програми для осіб, які вчинили домашнє насильство.

Звертає на себе увагу той факт, що часто мова йде не стільки про буквальне знання законодавства, скільки про глибинне розуміння проблеми домашнього насильства та спільну філософію дій суб'єктів.

Так, негативною тенденцією є об'єднання декількох проваджень (і два, і три, і навіть п'ять) за ст.173-2 КУпАП в одне [2; 3]. З юридичної точки зору жодного порушення немає – ст.36 КУпАП передбачає такий механізм [1]. Однак, в результаті такого підходу втрачаються докази систематичності діяння і як наслідок – втрачається можливість порушення кримінального провадження. Це свідчить скоріше про відсутність глибинного розуміння проблематики домашнього насильства.

Така сама причина лежить в основі накладення штрафів на кривдників у випадках спільного бюджету з постраждалою особою, при цьому іноді в самій постанові суду зазначається, що кривдник – непрацюючий [4].

Також в питаннях звільнення кривдника від відповідальності у зв'язку із малозначністю діяння часто відсутні безпосередні порушення правових норм. Проте деякі справи, в яких зазначається «бив кулаками по обличчю» [5], «вдарив в око» [6], «душила доньку, погрожувала, що вб'є» [7] тощо, за якими кривдники звільнені від відповідальності у зв'язку із малозначністю діяння, викликають непорозуміння. Так, під час засідань міжсекторальної робочої групи в м. Одеса деякі судді зазначали, що звільнення від відповідальності у зв'язку із малозначністю діяння – це єдиний механізм, який можна використати у випадках, коли постраждала під час судового засідання зазначає, що примирилась з кривдником, та просить не карати його. Це знову може свідчити про відсутність усвідомлення проблеми, нерозуміння кола домашнього насильства, його циклічності.

Однак найбільше непокоїть підхід звільнення від відповідальності за малозначністю у випадках, коли в матеріалах справи зазначено, що домашнє насильство вчинене у присутності дітей [8]. Слід згадати, що сучасне законодавство передбачає, що дитина-свідок (очевидець) домашнього насильства є постраждалою особою також [9]. Виходить так, що мама з татом помирились, або можливо тато погрозами змусив маму в суді сказати, що

вона претензій не має, а думку дітей, на очах яких одна найрідніша людина застосувала насильство щодо іншої близької особи, ніхто не дізнався. Чи дійсно малозначними будуть наслідки цієї ситуації для розвитку дитини; чи не буде дитина звинувачувати себе у тому, що відбулось; чи не сприймає дитина за норму поведінки насильство по відношенню до близьких осіб; чи не стане дитина повторювати сценарій батьківських відносин у власному особистому житті; чи буде хтось із уповноважених фахівців в подальшому надавати психологічну та соціальну допомогу, а також захищати права дитини, яка стала очевидцем домашнього насильства? Всі ці питання залишаються без відповіді під час розгляду даної справи. На жаль, такі діти можуть взагалі залишитись «невидимими» для системи.

І це також сучасний виклик: забезпечення видимості дітей-свідків як постраждалих. Так, в Одеській області в 2019 році було обліковано більше 8000 постраждалих від домашнього насильства осіб, при цьому лише 500 з них – діти. Виникають сумніви, що ця статистика охоплює всіх дітей-свідків (очевидців) домашнього насильства. Вбачається за доцільне передбачити, що у випадку наявності дітей-свідків (очевидців) малозначність як підстава звільнення кривдника від відповідальності застосовуватись не може. Також слід передбачити належну підготовку поліцейських щодо обов'язкового внесення в протокол у справі про адміністративне правопорушення інформації про дитину, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства, та повідомлення про цю обставину службі у справах дітей.

Застосування норми про малозначність діяння у випадку порушення кривдником термінового заборонного припису [10] взагалі нівелює роль даного спеціального заходу щодо протидії домашнього насильства. І це знову про розуміння сутності домашнього насильства та спеціальних заходів щодо його протидії.

Про неналежний рівень підготовки суб'єктів, зокрема відсутність розуміння природи домашнього насильства, свідчать також такі негативні тенденції, як: установка у деяких представників суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо ймовірних маніпуляцій темою домашнього насильства у випадках наявності цивільних проваджень щодо розлучення, поділу майна та визначення місця проживання дитини; пропозиції надання постраждалій особі та кривднику послуги медіації з боку представників центру соціальних служб та інші.

Все вищезазначене спонукає до наступних висновків.

По-перше, існує нагальна необхідність розробки єдиних стандартів підготовки фахівців, які уповноважені здійснювати діяльність щодо запобігання та протидії домашньому насильству. Єдині стандарти підготовки сприятимуть формуванню спільного глибинного розуміння проблематики домашнього насильства та спільної філософії дій суб'єктів.

По-друге, доцільним вбачається проведення систематичних міжвідомчих навчань фахівців. Важливо, щоб це були не лише періодичні навчання за сприяння міжнародних організацій, а й внесені в місцеві плани

дій, з передбаченням відповідного фінансування в місцевих та обласних програмах.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
2. Постанова Приморського районного суду м. Одеси у справі №522/13731/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91158003>.
3. Постанова Білопільського районного суду Сумської області у справі № 573/1793/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91896506>.
4. Постанова Малиновського районного суду м. Одеси у справі № 521/13152/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91099100>.
5. Постанова Малиновського районного суду м. Одеси у справі № 521/12282/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90828827>.
6. Постанова Малиновського районного суду м. Одеси у справі № 521/13010/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91099099>.
7. Постанова Малиновського районного суду м. Одеси у справі № 521/11947/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90791196>.
8. Постанова Самарського районного суду м. Дніпро у справі № 206/5564/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85089682>.
9. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
10. Постанова Київського районного суду м. Одеси у справі № 947/19684/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90814483>.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Олена АЛЕКСАНДРЕНКО, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Питання ефективної протидії торгівлі людьми досі не втрачають актуальності, незважаючи на прийняті норми міжнародного і національного законодавства за вказаним напрямом, у тому числі з питань транскордонного співробітництва правоохоронних органів України з відповідними уповноваженими органами зарубіжних країн.

Вказаним злочинам притаманна висока латентність, окремі різновиди даного виду злочинної діяльності практично не виявляються правоохоронними органами. На сьогодні є певний досвід розслідування таких злочинів, проте, ще чимало питань залишилися недослідженими